

УДК 37.018.262(477)(09)

Ю. В. Грицкова

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ У НАУКОВОМУ ДОРОбКУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Розвиток будь-якого суспільства обумовлено не тільки політичною, але й педагогічною культурою його членів, зокрема батьків.

У статті досліджено особистий унесок В. О. Сухомлинського в розробку проблеми формування педагогічної культури батьків, систематизовано та узагальнено ідеї видатного педагога щодо здійснення батьківського всеобучу, висвітлено досвід роботи створеної ним у с. Павлиш батьківської школи, досліджено зміст та форми пропаганди педагогічних знань серед батьків. Встановлено, що, усвідомлюючи роль і значення педагогічної освіченості батьків у вихованні підростаючого покоління, педагог наполягав на необхідності формування не тільки педагогічної культури сімей, що вже мають дітей, але й педагогічної культури молодих подружжів, звертаючи особливу увагу на духовну підготовку молоді, на високу місію батька й матері.

Ключові слова: сім'я, батьківська школа, педагогічні знання, педагогічна просвіта, педагогічна культура батьків, батьківська педагогіка.

Постановка проблеми. Рівень розвитку сучасного суспільства залежить від багатьох чинників, серед яких педагогічна культура його членів, зокрема батьків, посідає значне місце. Завдання, що стоять сьогодні перед школою – виховання високоморальної, всебічно розвинутої, гармонійної особистості, – не можна вирішувати без активної допомоги громадськості, без свідомої участі сім'ї. Відтак, однією з важливих і складних проблем сучасної педагогічної теорії і практики є формування педагогічної культури батьків як основи вдосконалення сімейного виховання, а одним із шляхів її вирішення – звернення до історичного досвіду, до педагогічної спадщини видатних педагогів.

Аналіз актуальних досліджень. У ході наукового пошуку встановлено, що теорія сімейного виховання, зокрема питання формування педагогічної культури батьків, представлена фундаментальними працями як зарубіжних (Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо), так і вітчизняних видатних педагогів (П. П. Блонський, П. Ф. Каптерев, А. С. Макаренко, К. Д. Ушинський, С. Т. Шацький та ін.). Дослідженням означеної проблеми займалися й такі науковці, педагоги–практики, як Є. А. Аркін, О. В. Бондаревська, І. В. Гребенников, Л. Т. Григорян, Л. В. Ковінько, Л. А. Левшин, Т. С. Панфілова, О. Я. Савченко. Організаційно-методичні питання проведення педагогічної просвіти та самоосвіти батьків висвітлено

Т. В. Воліковою, М. С. Демидовим, Р. М. Капраловою, А. П. Кондратюком, М. Д. Копанєвим, Н. К. Крупською, Л. С. Ломізе, В. О. Просецьким, О. А. Тихоновим. Визначено, що особливий унесок у розвиток теорії і практики підготовки батьків до сімейного виховання, формування їх педагогічної культури зробив і відомий вітчизняний педагог В. О. Сухомлинський.

Мета статті полягає в розгляді особистого внеску В. О. Сухомлинського в розробку проблеми формування педагогічної культури батьків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведене дослідження дозволило констатувати, що одним з педагогів, які збагатили теорію і практику формування педагогічної культури батьків був і В. О. Сухомлинський. Його діяльність можна назвати яскравим прикладом реального втілення благородних цілей психолого-педагогічної просвіти в другій половині ХХ століття. Так, багаторічний педагогічний і життєвий досвід, неперервне підвищення культурного й наукового рівня дозволяли педагогу стверджувати, що перш, ніж виховувати дітей, потрібно виховувати їх батьків, тобто давати їм педагогічні знання, допомагати виробляти вміння та навички виховної діяльності, які, на жаль, відсутні в багатьох із них. Він зазначав, що пропаганду педагогічних знань повинна й може здійснювати школа. Роботу в цьому напрямі педагог розглядав як складову діяльності школи з підвищення загального культурного рівня населення, формування його моральних рис, а також як засіб підвищення ефективності педагогічного процесу, що здійснюють сім'я й школа. У своїх працях він акцентував, що «без активної участі батьків у житті школи, без постійного духовного спілкування та взаємного духовного збагачення дорослих та дітей неможлива сама сім'я як первинний осередок суспільства, неможлива школа як найважливіший навчально-виховний заклад та неможливий моральний прогрес суспільства» [3, 11]. На його думку, продуктивність співпраці школи й сім'ї, виховну спроможність батьків передусім забезпечить знання ними наукових основ педагогіки. «Звідси випливає, – писав він, – що одним з найважливіших завдань школи є надання батькам елементарних знань з педагогіки. Школа повинна бути тісно пов'язана з батьківською громадськістю. Представники батьківської громадськості повинні брати безпосередню участь у навчально-виховному процесі як члени педагогічної ради, як учасники обговорення питань навчання й виховання» [3, 12].

Основні питання теорії та практики формування педагогічної культури батьків Василь Олександрович досліджував у взаємозв'язку з

особливостями сім'ї в радянському суспільстві. Він виходив із того, що сім'я будується на фундаменті спільності духовних та громадських інтересів чоловіка й дружини, на повній рівності подружжя, на відповідальності обох перед державою та громадськістю за дітей; сім'я виховує дітей ладом свого життя, свідомим виконанням громадянських обов'язків, чесною працею тощо.

Педагог наголошував, що низький рівень педагогічної культури батьків є однією з основних причин дитячої бездоглядності та правопорушень. Він стверджував, що багато батьків зовсім не знають, як правильно виховувати дітей, формувати їхній характер, погляди, звички. «Безумовно, – писав В. О. Сухомлинський, – не існує батьків, які б не бажали, щоб їх діти вирости хорошими людьми, чесними працівниками, корисними суспільству. Але біда полягає в тому, що не всі це вміють робити... Ось чому, вважається, найважливішим завданням педагогів є навчання батьків тому, як виховувати дітей» [4, 433]. За його ініціативою була створена система педагогічного всеобучу у школі с. Павлиш, основною ланкою якої була батьківська школа.

Так, навчальний план Павлиської батьківської школи включав розділи з вікової психології, психології особистості, теорії фізичного, розумового, морального, трудового та естетичного виховання, основи батьківської педагогіки, зокрема питання підготовки учнів до сімейного життя, статевого дозрівання. Особливе місце відводилося й вихованню духовності в дітей [8].

Основними формами організації занять були лекції та бесіди, що проводили директор школи, завуч та досвідчені педагогі. Поширеними були й батьківські дні, консультації та конференції для батьків. Теоретичні знання з педагогіки та психології, що надавалися батькам на заняттях, органічно пов'язувалися з практикою сімейного виховання [5].

Іноді на заняття запрошувалися тільки матусі, коли, наприклад, роз'яснювалися питання, пов'язані з статевим вихованням дітей. На заняттях, що проводилися окремо для татусів, розповідали про високу місію чоловіка в сім'ї, навчали, як правильно передати синові свою життєву мудрість, як проявляти твердість волі, наполегливість у вихованні.

Створена В. О. Сухомлинським система педагогічної освіти батьків не викликала перевантаження ні в учителів, ні у батьків, тому що керівництву школи вдалося позбавитися деяких непотрібних, але поширених форм спілкування вчителів із батьками. Було досягнуто головне – не вчителі відвідували учнів удома, а їх батьки регулярно відвідували школу.

Так, у 1961 році в статті «Суспільство й учитель» В. О. Сухомлинський схарактеризував таке явище радянської дійсності, як посилення активності трудящих та інтелігенції у вихованні підростаючого покоління, що відображувало нові глибинні процеси суспільного життя країни, зокрема безперервне зростання кількості людей, що мають освіту, наближення трудящих за рівнем освіти до інтелігенції. Він показував, що інженери, агрономи, колгоспники вже йшли до школи не тільки з метою дізнатися про успіхи в навчанні власних дітей, але й для того, щоб разом з учителями знайти ефективні шляхи покращення виховного процесу в школі й сім'ї. Разом із тим вони оволодівали педагогічними знаннями, вміннями та навичками виховної роботи [6]. Зазначимо, що Василь Олександрович досягнув того, що у с. Павлиш батьківську школу відвідували 95-98% батьків; приблизно у 25% сімей на заняття до школи приходили і батько, і матір. Виходячи з того, що батьківська школа мала чотири відділення—дошкільне, молодше шкільне, підліткове та юнацьке, навчання в кожному з них займало 2–4 роки, система педагогічної просвіти, формування педагогічної культури батьків функціонувала для цих батьків протягом 12–13 років.

Педагог підкреслював, що для оволодіння батьками основами педагогічної культури потрібні десятиріччя. Він писав: «Сьогоднішні батьки – це наші колишні учні; ми готували їх до батьківської місії ще тоді, коли вони сиділи за партою, – це дуже важливо! Безмежна повага та довіра до школи – ось що є найголовнішим для колективу наших батьків. Для сім'ї в питаннях етнічної культури, освіти, виховання не існує авторитету, вищого за школу. Нам вдалося досягти того, що у сім'ї панує культ книги та читання. І зараз добра половина наших зусиль із виховання підлітків та юнацтва спрямована на те, щоб підготувати їх добрими батьками. Може, це здається комусь дивним, може, ми помиляємося, але головне, провідне в нашій роботі з «професійної орієнтації» – це виховання майбутніх батьків-вихователів уже за шкільною партою» [1, 31].

Великого значення педагог надавав й педагогічній просвіті майбутніх батьків, особливу увагу звертав на проблему духовної підготовки молоді, на високу місію батька й матері. Вважаючи їхню непідготовленість до народження та виховання дітей «великим нещастям для суспільства», доводив потребу створення «школи мудрості майбутніх батьків», завданням якої вбачав цілеспрямовану, систематичну й своєчасну підготовку до сімейного життя (нарис «Виховання майбутніх матерів і батьків», цикл етичних бесід «Сім'я, шлюб, любов, діти», праці «До материнського і батьківського обов'язку треба готувати чи не з колиски»,

«Моральне облагороджування почуття кохання і підготовка до шлюбу, батьківства, материнства» тощо).

Для того ж, щоб зробити педагогіку наукою, зрозумілою для всіх, В. О. Сухомлинський розпочав роботу над «Батьківською педагогікою» – своєрідною енциклопедією сімейного виховання, де кожний маленький епізод, подія з життя школи чи сім'ї, легенда чи переказ – це канва, відправний момент для змістовної розмови, педагогічних роздумів і міркувань. У «Батьківській педагогіці» висвітлено найактуальніші проблеми виховання дітей у сім'ї, педагогічної освіти батьків і дорослих, соціальної педагогіки [7].

Заслугою В. О. Сухомлинського було також уведення до наукового обігу терміну «педагогічна культура вихователя» («Серце віддаю дітям»), яку педагог розумів як особливу його здатність бути прихильним до дітей, «володіти багатим джерелом почуттів», а також психолого-педагогічними знаннями і уміннями [2].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, проведене дослідження дозволило встановити, що В. О. Сухомлинський зробив вагомий внесок у розробку проблеми формування педагогічної культури батьків. Видатним педагогом не тільки обґрунтовано необхідність педагогічної просвіти сім'ї та розкрито роль школи в цьому процесі, але й визначено зміст і форми педагогічної пропаганди. Особливою заслугою науковця є створення системи батьківського всеобучу, відкриття та функціонування батьківської школи в с. Павлиш. Вивчення його педагогічної спадщини доводить, що нині вона може бути орієнтиром у розв'язанні соціальних та освітніх проблем.

Подальші дослідження передбачається продовжити в напрямі більш ретельного вивчення внеску інших видатних педагогів у розробку проблеми формування педагогічної культури батьків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухомлинский В. А. Гармония трех начал / В. А. Сухомлинский // Журналист. – 1970. – № 8. – С. 31.
2. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения : в 3-х томах / В. А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1971. – Т. 1 : Сердце отдаю детям. – 1971. – 558 с.
3. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения : в 3-х томах / В. А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 2. – 383 с.
4. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения : в 3-х томах. Т. 3 / В. А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 1980. – 639 с.
5. Сухомлинский В. А. Мудрость родительской любви / В. А. Сухомлинский : [сост. А. И. Сухомлинская]. – М. : Молодая гвардия, 1988. – 303 с.
6. Сухомлинский В. А. Общество и учитель / В. А. Сухомлинский // Советская педагогика. – 1961. – № 12. – С. 31.

7. Сухомлинский В. А. Родительская педагогика / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1978. – 376 с.

8. Тематика бесед с родителями в Павлышеской школе // Воспитание школьников. – 1990. – № 5. – С. 59–60.

РЕЗЮМЕ

Грицкова Ю. В. Проблема формирования педагогической культуры родителей в научном наследии В. А. Сухомлинского.

Развитие любого общества обусловлено не только политической, но и педагогической культурой его членов, в частности родителей. В статье исследован вклад В. А. Сухомлинского в разработку проблемы формирования педагогической культуры родителей. Автором систематизированы и обобщены идеи выдающегося педагога относительно осуществления родительского всеобуча, отражен опыт работы созданной им в с. Павлыш родительской школы, а также исследованы содержание и формы пропаганды педагогических знаний среди родителей. Установлено, что осознавая роль и значение педагогической образованности родителей в воспитании подрастающего поколения, педагог настаивал на необходимости формирования не только педагогической культуры семей, что уже имеют детей, но и педагогической культуры молодых семей, обращая особенное внимание на духовную подготовку молодежи, на высокую миссию отца и матери.

Ключевые слова: семья, родительская школа, педагогические знания, педагогическое просвещение, педагогическая культура родителей, родительская педагогика.

SUMMARY

Gritskova Y. The problem of Parents' Pedagogical Culture Forming in the scientific heritage of V. A. Sukhomlinskiy.

Development of any society is conditioned not only by political, but also pedagogical culture of its members, especially parents. Consequently, organization and realization of parents' pedagogical education is one of the most important and difficult problems of modern pedagogical theory and practice, and one of the ways of its decision – to address to the historical experience, to the pedagogical heritage of prominent teachers.

The author analyses the deposit of V. A. Sukhomlinskiy in development of problem of parents' pedagogical culture forming. The ideas and experience of the prominent teacher on realization of parental universal education, the contents and forms of propaganda of pedagogical knowledge are examined in this article. It is established, that realizing a role and value of pedagogical culture of parents in education of young generation, the teacher insisted on a necessity of forming not only pedagogical culture of the family, that already have children, but also pedagogical culture of young family, paying the special attention on spiritual preparation of young people, on the high mission of father and mothers. Considering their unpreparedness to birth and education of children a «large trouble for society», he led to the necessity of creation of «school of wisdom of future parents», the task of which saw purposeful, systematic and timely preparation to domestic life.

The merit of V. O. Sukhomlinskiy was also introduction to the scientific usage of term «pedagogical culture of educator», which teacher examines as his special ability to be well-disposed to the children, to «own the rich source of senses», and also psychological and pedagogical knowledge and abilities.

Key words: family, parental school, pedagogical knowledge, pedagogical enlightenment, pedagogical culture of parents, parental pedagogics.